

Kor ráeszméltem, hogy nem kell hulladarabokat fölraknom a kocsira, mit gondol, mi volt az első gondolatom? Intarziákat csinálni. Áprilisban kiszuperálták engemet, közben persze más bajom is volt, nemcsak a fagyott kezek és lábak, kaptam én ott kint egy sebet, amitől azóta is fél embernek érzem magamat. No de akkor, amikor újra megszülettem, az volt az első dologom, hogy indulás Arany úrhoz, bebújni a régi műhelybe, ami már mese volt az én képelemben. De Arany úr nem volt már. Meghalt, élt hatvanhét évet, a műhelyt eladta Aranyné, és elment állítólag Sopronba, a nővérehez. Pedig mennyre szerettem volna én akkor egy intarziás szablót rendbe hozni! Szenvedés volt az, akárcsak elképzelhető. Hát fogtam magamat, irány Budapest. Vissza a nagy házak közé, hátha akad valami egy ilyen megrökkant embernek. A családom? Nagyjából megvolt mindenki, de szétszórtak az országban, mintha a szél tapott volna beléjük. Szóval ez volt.

— Mit meg nem próbál az ember, hogy a nyomorult életét fenntartsa magában! Háborgott már ez az átkozott világ körülöttünk, senki se kérdezte meg, hogy hé, te műbútorasztalos, mit szólsz ehhez?; senki se törődött azzal, hogy jó lenne inkább intarziákat csinálni, nem pusztítani mindent magunk körül. Na de ne mérgeleddetek. Tanultam beöle. Járkálhattak az intarziák a fejemben, a lelkemben, dolgozni kellett. Mit dolgoztam? Mindent, amit elértem. Egyszer elkaptak a nyilas suhancok Budán, bevitték egy háza, vállalták, hogy mi a foglalkozásom. Én azt mondtam, hogy intarziásasztalos vagyok. Tudták is azok, mert röhögtek ki ezért. Na jó, hagyjuk a rosszat. Kiröhögni az embert!

— Hogy aztán mi volt utána? Ja, hogy el ne felejtsem, azért az ostrom alatt akadt egyszer asztalosmunkám is. A Statisztika-kert környékén bujkáltam, ahol a Regent állt, és az a sok ember pusztult el; mondom, ott történt, az egyik házban, hogy a Duna felől bevágott egy gránát, vagy mi az istennyila. Este történt, a bűdös pincében, ahová betalált, legalább nyolcan ott maradtak. Jön egy ember sírva, hogy segítsünk, talán él még a kis unokája, hangokat hallani a romok alól. Soha olyan átkozott bűdösnek nem éreztem a téglát, a máltort. Kikötortuk a helyet, amit mutatótt, és előszedtünk egy gyönyörű négyéves kislányt. Milyen szép asszony lenne, ha életben marad! Megdöbbenő volt! Valaki szerzett ott egy ládát, más nem volt, ócska petróleumlámpánál néztük a folyosón, és akkor én azt mondtam: Emberek, szerezzek valaki egy fűrészt, pár szöveget, kalapácsot, csináljak és ennek az ártatlankának egy koporsót. Senki se szólt, hogy sikított a fűrészt. A nevét is ráírtuk kék ceruzával. Nézzé, hogyan remeg a kezem...

— A felszabadulás után? Vergődtem egy darabig, ahogyan mindenki. Negyvennyolcban aztán bekerültem a szakmába. Előbb társnak egy maszék mellé, aztán szövetkezetbe. Meg is nősültem. Gyerek, az nincs, a sebesülésnek köszönhetem. De megvagyunk. Ötvennégyben egy új gyárba kerültem. Vezető beosztásba. De én akkor is intarziát szerettem volna csinálni. Ilyen dolgok járnak az ember fejében. Szép, pontos intarziák, ahogyan a lélekből fakadnak.

ORMOS GERŐ

Beszélni nehéz?

TUDOMÁNY

Interjú Deme Lászlóval, a nyelvtudományok doktorával

Nemrégiben egy kriminális-tikai konferencián nyelvészeti témájú kísérletről is beszámoltak. Félállapítást nyert, névtelen levelek mondatának funkcionális szövegvizsgálatával nagy biztonsággal sikerült behatározni a levélírókat. Az érdekes kísérlet egyúttal a felhasználás nyelvészeti módszer helyességét is bizonyította. A vizsgálatot Deme László, a nyelvtudományok doktora, a József Attila Tudományegyetem Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára végezte.

Néhány héttel ezelőtt a Gondolatban, a rádió irodalmi lapjában új sorozat indult Beszélni nehéz? címmel. A beszédművelést, hangsúly, hanglejtés javítását célzó műsor sorozat élére hívója, útnak indítója és szerkesztője Péchy Blanka és Deme László.

A tudományos tevékenység két határterületét jelzik a fenti példák. Ezután jogos a kérdés: tulajdonképpen mivel is foglalkozik Deme László, a nyelvtudós, munkája hogyan kapcsolódik, hogyan épül be az egyetemi tanszék tudományos tevékenységébe?

— A JATE Általános és Alkalmazott Nyelvészeti Tanszéke 1970-ben alakult. Kutatási területünk a beszéd, úgy is, mint nyelvhasználat, úgy is, mint aktuális társas tevékenység, s úgy is, mint a társadalmilag megalapozott egyéni gondolkodás hordozója és tükrözője. Ebből következően elsősorban a beszédet, mint nyelvhasználatra jellemző konkrétnyelvészeti modelleket vizsgáljuk statisztikai és kontrasztív módszerekkel. Az élő-eleven, kommunikatív funkciójú nyelvhasználat áll vizsgálódásaink középpontjában, természetesen felhasználjuk a pszicholingvisztikai és szociolingvisztikai eredményeket is. Funkcionális szövegközelítési módszerünkkel a mondatot és a bekezdéseket vizsgáljuk jelenleg. A bekezdéssel vizsgálatunk alapja többek között éppen a Délmagyarország híreinek elemzése, a mondatok összekapcsolódása, a sűrűsödés, tömbösödés vizsgálata. A bekezdés szerkezetének kulcsa az első lépés lehet a szövegszerkezet megjelölése felé. Ha ábrázolni akarjuk beszédünket, egy bonyolult ballisztikus görbét rajzolhatunk. Bonyolult, hiszen tartalmazza elemeinek, a mondatnak, a bekezdésnek, a fejezetnek és a beszéd egészének jellemző ballisztikus görbéit is. A legelméletibb jellemző kutatásunk is a leggyakorlatibb tényekből, az élő-eleven, kommunikatív funkciójú beszédből indul ki, oda is érkezik vissza. Vizsgálódási módszerünk a funkcionális nyelvészeti módszer, nemcsak felvesszi a versenyt a legújabb és leg-eredményesebb külföldi általános nyelvészeti törekvésekkel, de mert alapja mindig a valóságos nyelv, megítélésünk szerint világosabb, hitelesebb, pontosabb.

— Miért került éppen napjainkban a nyelvészeti kutatások egyik fókuszpontjába a beszélt nyelv, beszédművelés?

— Nemzeti műveltségünk írott kultúrára alapszik. Múlt századi haladó mozgalmaink a magyar nyelv ügyét is zászlaira tűzték. A nyelvújítás, a reformkor, az 1848-as forradalom és szabadságharc eredményeként író-olvasó viszonylatban kulturált nemzeté emelkedtünk. Am történelmünk folyamán, egyes ritka esetektől eltekintve, távol álltunk attól a demokratikus társadalmi életformától, mely kifejlesztette volna beszédműveltségünket, a kultúrát beszédművelésként. Míg a múlt

században megszülettek a helyesírásunkat, szókincsünket feldolgozó szótárak és nyelvünk grammatikáját rögzítő művek, kiejtési normáink máig nem rögzítettek. Napjaink szocialista fejlődése, a demokrácia kiszélesedése szükségét és jó alapokat teremt a beszéd művelésére. Beszélő nemzeté válásunk előtt azonban felolvasó nemzettel, letűnt, hamarabb alakult ki az ezen alapuló nemzeti akusztikum, mint a beszéd. Olvasni tudunk, szövegeink döntő többsége is olvasásra születik. Nem tudunk alkalmazkodni a szövegek akusztikai alkatához sem, pedig mindig a szövegalkat szabja meg az akusztikai alkatot. Természetesen más módon hangzik egy mese, mint egy munkafolyamat bemutatása, egy fejtegető-értekező próza, mint egy híradás. A szabad, spontán, élő-eleven beszéd akusztikájára kellene mind jobban hegyezni fülünket, először úrra meg kell tanulnunk hallani ahhoz, hogy visszaközéltessünk a beszélő nemzet ideáljához.

— Mi lehet ennek a módja, milyen eszközökkel érhetjük el ezt?

— Egyrészt a felolvasásra szánt frásokban igyekezzünk tekintettel lenni arra, hogy nem olvasóknak, hanem hallgatóknak fogalmazunk. Más az író-olvasó viszony, mint a beszélő-hallgató kapcsolat. Az előbb említett mód az író-beszélő kapcsolat lehetőségeit aknázná ki. Makacsul hiszem, hogy ezt a rossz nemzeti beidegződést meg lehet változtatni, ha minden erőfeszítéssel igyekszünk írásszokásainkat és akusztikai beidegződéseinket javítani.

— Milyen szövegek vizsgálata bizonyította leginkább módszerük helyességét az előbbi megállapítások igazát?

— A már említett funkcionális szövegvizsgálati módszerrel közelítettünk például a közigazgatási nyelvhez. A Közigazgatás és közönség érintkezésének hangja és visszhangja című tanulmányban jelezzük, milyen módon tér el egymástól a hivatalos szöveg és az élő beszéd. Az emberek okkal-joggal bosszankodnak a hivatalos közigazgatási nyelv érthetlensége miatt, fonákosságain, körmondfonságán. Tudomásul kell venni, hogy a címzetek számára az élő beszéd a norma, s megállapításaink szerint a közigazgatási nyelv jóval a norma fölött van. Az asztalon látható rengeteg tanácsai végzés statisztikai feldolgozása szolgált alapul és bizonyítékkal. E felmérést is felhasználva, közigazgatási fogalmazási tanácsadó lát napvilágot. Elkészült a szótárak és előadók kézikönyve, mely a közéleti beszédtevékenység kommunikatívabb módját kutatja. Nemcsak a mondanó tartalmát veszi figyelembe és kézikönyv, de ügyel a befogadó közönségre is, nem pusztán az információra figyel, de a kommunikációs szándékra is. Bekapcsolódtunk az első Magyar Gyakorlati Szótár anyaggyűlési munkálataiba is. Az ötvenes anyaggyűlési periódus második esztendejében járunk, tizenkét országos kutatóhelyen dolgoznak a nyelvészek, s előreláthatólag 2,5–3 millió szót, szövegrészt tartalmaz majd a szótár.

— Deme László gyakran szerepel országos nyelvművelő fórumokon. Tagja az MTA több bizottságának, a TIT Országos Elnökségének; a Magyar Nyelvtudományi Társaság választmányának. Néhány éve sorozata volt a televízióban, nemrégiben a rádióban hallhattuk újra. Nemcsak nyelvtudós, de kiváló nyelvművelő is.

— Rétórá vizsgálok a rádiós műfajokat. Azt hiszem, nem kell külön bizonygatni, hogy a Magyar Rádió felolvasó rádió. 1970–75 közötti anyagok összehasonlító vizsgálata ugyan spontán javulást mutat; ennek tudatosítása, irányított törekvése tétele most a legfontosabb feladat. A rádióban nemrégiben indult Beszélni nehéz? című sorozat célja, hogy a beszédművelésbe aktívan bevonjuk a rádióhallgatók tömegeit. Elhangzott, valóságos rádiós mondatokat válogatunk, melyekben meg kell találni a kiejtési, hangsúlyozási, hanglejtési hibákat.

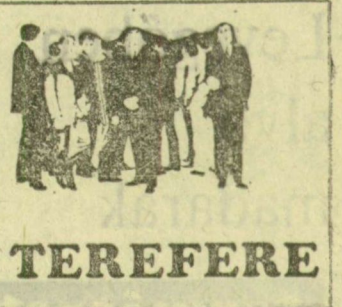
— Ez a rádiósorozat is Péchy Blanka inspirálására született, csakúgy, mint a Kazinczy-versenyek.

— Igen, tíz évvel ezelőtt létesítette Péchy Blanka színművész-nő a Kazinczy-alapítványt a beszédművelés serkentésére, beszédkultúránk javítására. Középiskolás hallgatóktól, tanárjelöltektől, rádióbeszédre immár a közönség széles rétegeiig sok-sok résztvevője van ennek az akciónak. A beszédművelést más fórumokon is szolgálják. A győri vetélkedőkön reproductív készségeiket mérik össze a tanulók, a Kazinczy-versenyhez csatlakozott sátoraljaiújhegyi országos döntők lényege pedig az élő nyelvhasználat fejlesztése, csiszolása. Mindezek a fórumok és természetesen az egyetemi oktatás, a tanári továbbképzés, a közoktatási reform, vagy éppen a szónokok és előadók kézikönyve, mind-mind beszédkultúránk javítását célozzák.

— Ha furcsa is a kérdés, talán nem jogtalan: kutatás vagy ismeretterjesztés, elmélet vagy gyakorlat-e a kedvesebb területe?

— Nem tudom, ezeket sohasem tudtam elválasztani. Mestereim, Pais Dezső és Bárczi Géza után — szabadon — már régen így fogalmaztam meg a viszonyukat: az elmélet a gyakorlatból van és a gyakorlatért. Az első a második nélkül üres, a második az első nélkül vak. Egyébként maga a nyelvtudomány hajtán a gyakorlattal, a nyelv oktatásával és fejlesztésével kezdődött. Kutatás és művelés, elmélet és gyakorlat összefonódottságát a magyar nyelvújítás kora példázza épp a legszebben. A magyar társadalom fejlődéstörténete mutatja: a tudományok a társadalmilag haladó korszakokban mindig közvetlenül a közművelődés és a valószínűleg visszahatás szolgálatában álltak, csak a társadalmilag retrográd szakaszokban vonultak elefántcsonttoronyba. — Nos, talán nem kétséges: a mi elméletileg megalapozott gyakorlatiaságunk a mai haladó mozgás vetülete, s ha jól csináljuk, talán segítője is.

TANDI LAJOS

TEREFERE

Sokan nem szeretik a pontozásos sportokat. Aki először indul műkorcsolya (torna-, ökölvívó-, birkózó- stb.) versenyen, névtelenül, aligha tudja csillogni, hogy az élménybe jusson. Szórhatja bár a triplagrasókat (ülőfogásokat, bal-egyenéseket stb.).

Különbösen nem a zsűrit akarom szapulni, ők tudják, milyen nehéz az „iskola”, meg a rövid program elbírálása, én magam csak azt tudom, hogy az első öt-hat versenyző között elég nehéz különbséget tenni. De sokszor a tizedik is olyan szép programot mutat be, hogy nem értem: miért nincs az élbolyban?

Ha centivel, századmásodperccel, vagy süllyal, göllal mérhető valami — az más. Szidni a mérceit lehet csak. De hétköznapi sportunkban, a munkában nem ilyesféle: éppen vagyunk! Az adminisztrátorok között nem az a legjobb, aki az időegységre eső legtöbb aktaát gyártja, az orvosok közül se az, aki legelőbb fejezi be a vizsgálatot — és így tovább.

Szóval: joggal vitatja a huszadik, vagy a „futottak még” csoportban vágzó, hogy miért kap az élmény prémiumot (nyereségjutalmat, kitüntetést)?

A pontozásos versenyben aligha küszöbölhető ki a zsűri, a zsűri tagjai pedig akaratlanul is lehetnek szubjektívek. A vivás találatjelző gépe is csak jelez — itélni (és „melléititni”) a zsűri szokott.

Azokban a munkákban tehát, amelyek eredménye teljesen elfogulatlanul nem ítéhető, ne is legyen verseny? Lehetne éppen. Hát persze, hogy lehetne. A munkában is. Mert, nézzük, mi lenne a követelmény?

Először is: a munka.
Hoppá!
Először is...
Szóval: a munka.
Itt megakadim. Mert, mit is mondanak?
Aki kimegy a jégre — lett legyen akár a huszadik is —, egyben azért egyforma a többiekkel. Csúszik a jégen. (Hol korcsolyával, hol máson.) De azért a jégen esészni — tudni kell. Ahhoz pedig gyakorolni kell! (Felkelni hajnalban, rohanni délután, ha fagy, ha olvad, mindig és kitaratón. Gyakorolni kell.)
Szóval: először is a munka.
A pontozók utána következhetnek.

Sz. M.

Simai Mihály

Nézd az emelődaru fényt

nézd az emelődaru fényt
esirát bont ósavar ágbevegét
nézd a nyúlánkozó gyeget
a lábujjhegyező vetést

nézd az emelődaru fényt
pörgeti három jegenyénk
sudarán a góí íveket

nézd mondom s csak magamat
(nézem)

itt fájok a forduló fényben
miféle vigaszt keresek
mire vajon s ugyan miképp

talán jövendő létemet
remélem míg útrévedek
egy tavaszba amely örök
jegenyék tengelyén pörög?